

Тищенко Л.

– кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури Донбаського державного педагогічного університету

УДК 811.161.2'282(477.62)

**ОПИС ГОВІРКОВОЇ СИСТЕМИ НА ПІДСТАВІ
ДАНИХ ДІАЛЕКТНОГО ТЕКСТУ**

У пропонованій статті досліджено фрагмент діалектного тексту однієї з говірок Південної Слобожанщини. На основі поетапного аналізу виділено основні фонетичні, граматичні й лексичні особливості говірки села Клинове Артемівського району Донецької області. З'ясовано значення діалектного тексту для вивчення української мови та її говорів, органічною складовою яких є малодосліджені на сьогодні південнослобожанські говірки.

Ключові слова: *говірка, діалект, діалектний текст, діалектна риса, фонетична особливість, граматична особливість, діалектна лексика.*

Тищенко Л.

– кандидат филологических наук, доцент кафедры украинского языка и литературы Донбасского государственного педагогического университета

**ОПИСАНИЕ СИСТЕМЫ ГОВОРА НА ОСНОВАНИИ ДАННЫХ
ДИАЛЕКТНОГО ТЕКСТА**

В статье исследован фрагмент диалектного текста одного из говоров Южной Слобожанщины. На основании поэтапного анализа выделены основные фонетические, грамматические и лексические черты говора села Клиновое Артемовского района Донецкой области. Определено значение диалектного текста для изучения украинского языка и его говоров, органической составной частью которых являются малоисследованные на сегодня южнослобожанские диалекты.

Ключевые слова: *говор, диалект, диалектный текст, диалектная черта, диалектная лексика.*

Tyshchenko L.

– Candidate of Science (Philology), docent of the department of Ukrainian Language and Literature of Donbass State Teachers' Training University

**DESCRIPTION OF DIALECT SYSTEM BASED
ON DATA of DIALECT TEXT**

The fragment of the dialect text based on dialect of the South-Slobozhan is investigated in the article. The main phonetical, grammatical and lexical peculiarities of the dialect circulating in the village of Klynove, Artyomivsk district, Donetsk region, are made essential on the basis of a gradual analysis. The importance of the dialect text for studying the Ukrainian language and its dialects is determined in the article the integral part of which is made by the South-Slobozhan dialects insufficiently researched at present.

Key words: *dialect, dialect text, dialect peculiarity, phonetic peculiarity, dialect vocabulary.*

Постановка проблеми. Діалектний компонент української національної мови дедалі більше привертає увагу сучасних науковців України насамперед як основа нової української літературної мови, як надійне підґрунтя для різнопланових мовознавчих досліджень. З'ясування особливостей діалектної мови на всіх її рівнях – один із пріоритетних напрямків сучасного мовознавства. Передусім це стосується малодосліджених на сьогодні новостворених говорів південно-східного наріччя. Щоб мати об'єктивну картину мовних особливостей певної території, необхідно докладно дослідити зміст її фрагментів – окремих говірок. Таке завдання сьогодні є актуальним та науково зумовленим. Діалектні тексти – зразки говіркового мовлення, записані фонетичною транскрипцією – цілком обґрунтовано посідають перше місце серед різних типів джерел вивчення діалектів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність проблеми, неабияка цінність діалектних текстів зумовила сумлінну роботу над формуванням діалектної текстотеки насамперед мовознавців-діалектологів, а також студентів-філологів, учителів-мовників у різних населених пунктах. Цінним джерелом дослідження українських говорів є, наприклад, такі видання, як збірник текстів за редакцією Т.Назарової „Говори української мови” [5], матеріали фольклорно-діалектологічних експедицій „Північно-східна Слобожанщина” [7], монографічне дослідження „Говірки історичної Уманщини і суміжних земель” із діалектними текстами [4] тощо. Важливим здобутком української діалектології є тритомна праця „Говірка села Машеве Чорнобильського району” [3], яка, за словами К.Германа, є найповнішою фундаментальною базовою інформацією про діалектне мовлення носіїв говірки одного села [2, с. 357]. Ця праця є зразком для подібних описів говірок з територій інших українських діалектів. Своєрідним описом окремої говірки є праця Г.Аркушина „Силенська гуторка” [1], у якій подано розгорнуту характеристику говірки села Сильно Ківерцівського району Волинської області. Тексти, записані в рідному селі, стали основою для ґрунтовного видання І.Сабадоша „Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району” [8], який містить не лише понад 15,9 тисяч діалектних слів, але й характеристику найголовніших фонетичних, морфологічних, синтаксичних і лексичних особливостей говірки. Навчальний посібник за редакцією К.Д.Глуховцевої «Українські східнослобожанські говірки: сучасні діалектні тексти» [9] є на сьогодні одним із найкращих зразків діалектної текстології, прикладом для подальших дослідників, для всіх, хто любить свою мову і прагне її зберегти.

Попри помітну активізацію досліджень українських говорів упродовж останніх десятиліть досі залишається багато ареалів, обділених увагою діалектологів. До таких належать і південнослобожанські говірки, що охоплюють переважно південні райони Харківської та північні райони Донецької областей. Відсутність докладної характеристики південнослобожанських говірок у науковому світі зумовила *актуальність нашого дослідження*, яка, насамперед, полягає в необхідності створення системних описів окремих українських говірок, зокрема й південнослобожанських, які поповнюватимуть загальну характеристику української діалектної мови. Для дослідження зазначених говірок та відповідної подальшої характеристики їх дуже важливим сьогодні є створення розгорнутої джерельної бази, зокрема й у вигляді діалектних текстів.

Мета дослідження – з'ясувати значення південнослобожанського тексту для характеристики окремої говіркової системи, окреслити основні етапи роботи під час дослідження говірки на основі записів зв'язного діалектного мовлення.

Реалізація поставленої мети передбачала виконання *таких завдань*: 1) за допомогою диктофона записати зразки діалектних текстів однієї із говірок Південної Слобожанщини; 2) розшифрувати аудіозапис засобами фонетичної транскрипції; 3) виявити репрезентовані в аналізованих текстах фонетичні, морфологічні, синтаксичні та лексичні риси досліджуваної говірки.

Об'єктом дослідження стала говірка села Клинове Артемівського району Донецької області. Одним із важливих етапів обстеження говірки є з'ясування історії виникнення населеного пункту. Під час виконання основних завдань дослідження було встановлено, що за офіційними даними ще у XVIII–XIX ст. існувала балка Кленове із заростями дубів, терену, глоду та значної кількості кленів. Саме від численних та живописних кленових дерев і походить назва балки, а згодом і хутора, який тут виник – Кленове. Уже на початку XIX ст. було вирубано майже всі клени, а територію було використано на сільськогосподарські потреби, проте назва не змінювалася. У 1917 році хутір Кленове було названо селом, бо почало розвиватися самостійне сільське господарство, а 1918 року в назві села літеру *е* було змінено на *и*. Звідси й сучасна назва – Клинове, щодо походження якої місцеві жителі дають ще й інше пояснення: якщо подивитися на село зверху, то воно має вигляд клину.

Риси говірки цього села на різних мовних рівнях допоміг з'ясувати поетапний аналіз діалектних текстів, записаних від жителів

села Клинове. Так, на рівні фонетики досліджуваній говірці властиві такі риси: 1) поширена вимова [p'] замість [p] здебільшого в кінці складу, рідше – перед голосним: *бук'вар', фол'нар', ба'зар', ч'і'тир'ї*, напр., *бак'шу ви'писували ў кол'хоз'ї / а остал'не ш ви'возили на ба'зар'* // 2) «акання», наближення ненаголошеного, а іноді й наголошеного [o] до [a]: *хара'шо, 'нада, на 'кажен ден', кат'л'ети, канх'вети*, напр., *на 'кажен ден' ва'рили боршч зе'леніи або с ка'пустої // ў'чилас' ўа хара'шо / ук'райінс'кіи 'т'їки о'то у 'мене хра'маў // 3) заміна звука [ф] на [x] чи сполуку [xв]: х'верма, уніх'ворма, 'тухлі, х'вартух, бух'вет, порх'вел, х'ворма, канх'вети, кух'ваїка*, напр., *сто'лоў же не було ў ш'колах то'д'ї / 'т'їки бух'вети // 'обува була обнако'вена / прос'т'ї 'тухл'ї / 'чоботи / ка'лош'ї // 4) уживання двофонемної структури [mn] замість [mй]: 'памн'ат, м'н'асо, запамн'атала*, напр., *а до 'каш'ї чи там са'лату накри'шу / чи м'н'аса під'жар'у // 5) відсутність чергування [o], [e] з [i] в закритому складі: на виход'них, 'т'отка, на 'виход, по'том, п'ат'орку, воїни, за'конч'їла, Оскол, гром тощо*, напр., *'п'іс'л'а воїни н'ї'чого жи'вого не було // або 'кажде 'л'їто 'їздили од:ухат' на 'р'їчку Оскол // 6) функціювання [i] у відкритому складі замість сподіваних [o], [e]: ч'і'тир'ї, 'б'їл'а п'ї'ч'ї, ан'їк'доти*, напр., *так ми о'то поза'лазим на ст'їл і да'ваї ан'їк'доти / приба'утки рос'казуват' // або н'їколи ме'н'ї не стано'вила п'ат'орку / ўс'їда ч'і'тир'ї // 7) обмежене вживання африкат [дж], [дз], уживання замість них [ж], [з]*, напр., *куку'руз'ана кру'па, прий'їжайе*, напр., *с кар'тошки пек'ла 'коржики / добаў'л'ала ту'ди куку'руз'анойі кру'пи // 8) пом'якшена вимова [ч]: 'понч'їки, стир'ч'ало, стир'ч'їт', д'в'їч'ї, х'лопч'їк, би'тонч'їк, ро'боч'її тощо*, напр., *д'їдок при'в'їз 'бат'ков'ї дес'атил'їт'ровіи би'тонч'їк 'меду // або за'кутайе з'верху / од'на голо'ва стир'ч'їт' // 9) тенденція до відсутності протези: одне'су, од'їп'нулис', одве'ди, не од:а'ла, отпо'роў, не отк'рутис':а, од:ух'неш, од'їр'вала, не одпус'каў, 'в'їчніи о'гон', 'наша 'улиц'а, д'вер'ї одк'рит'ї тощо*, напр., *'мати 'каже / одве'ди козе'н'ат об'ратно / а ме'н'ї ш так 'жалко / то'му на'зад не од:а'ла // або 'кажде 'л'їто 'їздили од:ухат' до 'д'ад'ка // або у нас ў се'л'ї була бра'ц'ка мо'гила і там буў 'в'їчніи о'гон' // 10) відсутність роздільної вимови перед йотованими: п'ат', дере'в'ана, п'ат'нац':ат', 'дев'ат, м'а'ка зем'л'а, в'а'жу тощо*, напр., *торгу'ват' до 'пойзда хо'дила / о'то прий'їжайе і сто'їт' п'ат' ми'нут // або у'вечер'ї ўак ўе сво'бодна ми'нутка / о'то нос'ки в'а'жу //*

На морфологічному рівні досліджувану говірку характеризують такі особливості: 1) уживання в непрямих відмінках займенників форми без приставного [н], напр., *у 'його, до 'його, 'їейу, 'б'їл'а 'його* тощо, напр., *оце у 'його два кну'та було дл'а 'мене / і о'то ўак*

ус^туже / так руб^цї і сх^вачувалис' // 2) наявні форми І особи однини теперішнього часу від дієслів ІІ дієвідміни без чергування [д], [т], [з], [с] з відповідними шиплячими: хо^ду, си^ду, напр., о^то т^ану од^їйало п^ід к^роват' і си^ду там ^поки гро^м не перес^тане // 3) закінчення -е в дієсловах ІІІ особи однини на місці закінчення – ит': ^пносе, не ^проде, ^пваре, ^побаче, на^плове, ^пжаре, ^почисте, на^пмосте, роз^пбуде, зат^проне тощо, напр., ^пак прине^псем ^приби / ^пмати ^почисте / то^пд^ї о^то ^пжаре / а ^пак на^плове ^пбат'ко бага^птен'ко ^приби / то су^пс^їдов-і да^пваў // або так-і каву^пни ^пдобр'ї / ^пзарас та^пкого ^пже і не ^проде // 4) закінчення -ем (-єм) у дієсловах І особи множини теперішнього і майбутнього часу замість -емо (-ємо): з^пгаду^пєм, ^понари^пвай^пєм, ^припи^пнай^пєм, ^плуска^пй^пєм, навиби^прай^пєм, ^пособи^прай^пєм, ^пона^пт'агу^пєм, об^п:іга^пй^пєм, ^пос^п:їда^пй^пєм, ^понакуп^пл'ай^пєм, ^ппри^пй^пдем тощо, напр., ^пособи^прай^пєм ^пкаска н^їмец'к-і / ^пона^пт'агу^пєм на ^псебе і о^то так ^псе си^пло за ден об^п:іга^пй^пєм // 5) уживання дієприслівників на -а: ^пход'а, ^псид'а, ^пстойа тощо, напр., ^пбат'ко од^їйалом у^пкуту^пє / а ^па / ^псид'а ^пб-іл'а ^пнейі / ^піт ^пвиту^прайу // 6) відсутність чергування [з], [к], [х] на [з], [ц], [с] у відмінкових формах іменників: у ^пр'ічк-і, на^пталк-і, на ^плавоч-к-і, на ^пко^пн'ак-і, ^пї ^пил'ак-і, на ^пс'івалк-і тощо, напр., ^праз д^їд ^при^пв-із два чу^пвали каву^пн'їу на ^пко^пн'ак-і // або о^то зби^пралис'а з ^пбабками за дво^пром на ^плавочк-і / на^пс'ін':а ^плускали // 7) закінчення -ої в іменниках, займенниках, прикметниках та дієприкметниках орудного відмінка однини: ^пур^пбої хо^пдили, ^пр'а^пдом з^пї ш^пколої, ^пбула ^пн'ан'кої, во^пдої обли^пвац':а, ^пмаза^пу смо^плої, ^пбула до^пйаркої, хо^плодної во^пдої, роз^птопленої, м-іж со^пбої, ^пс'їй^пейу ^пкучої, с со^пбої тощо, напр., ^пбат'ко м-її во^пдої хо^плодної обли^пва^пйс'а // або ^пмати с со^пбої да^пвала ме^пн'ї ^па^пйок // 8) закінчення -ом замість -ому в місцевому відмінку порядкових числівників: у ^псорок ^пс'омом, у ^псорок де^п-а^птом, у ш-ізде^пс'ат ^пто^пром тощо, напр., у ш-ізде^пс'ат ^пто^пром го^пду ^па ^пви^пшла ^пзам-іш // або у ^псорок де^п-а^птом го^пду ^піш'ла ^пш^пколу // 9) перехід іменників у формі орудного відмінка однини в прислівники: ^пос'ін':у, ^пл'ітом, ^пвес'нойу, ^пвечером, ^путром тощо, напр., ^пос'ін':у / ^пак ^при^пйде ^пра соби^прат' ^пбак'шу / ^пс'їх ро^пбочих ви^пвозили на степ // або ^путром ^пак ^пви^пдеш с кур'ї^пн'а / ро^пса аш блиш'чит' на ^псонц'ї // 10) паралельне функціонування суфіксів -ти, -т' в інфінітивах дієслів: хо^пдити – хо^пдит', сто^пйати – сто^пйат', ^плоти – ^плот'; да^пвати – да^пват', не пере^пдати – не пере^пдат', ^пйти – ^пйт', ^пприпи^пнати – ^пприпи^пнат', ^пторгу^пвати – ^пторгу^пват', ^пкупити – ^пкупит', ^псторожу^пвати – ^псторожу^пват', ^псоби^прати – ^псоби^прат', ^пчемчеку^пвати – ^пчемчеку^пват', ^пкри^пчати – ^пкри^пчат', ^пробити – ^пробит' тощо, напр., ^пмати од^ївайє то^пд^ї ме^пне ^птри ^пплат':і / бо з^пнайє / шо ^пбатко ^про^пти ^пбуде // або нас ^поси^плали от ро^пботи бак'ш-і ^псторожу^пват' //

Яскраво вираженою синтаксичною рисою досліджуваної говірки є функціонування сполучника *ну* (кількісно зафіксовано 45 випадків уживання), наприклад, *на пол'ях нічого не ўродило / ну вижили // ну / а ўже п'іс'ла сорок с'омого году було луче / ў магаз'інах ўже було ўс'ого бага'тен'ко // так ото в-ін з'ї м'ноуу попомучиўс'а / ну переве'ли ме'не ў д'ругиї клас //*. Найпомітнішою серед синтаксичних рис досліджуваної говірки є функціонування сполучників *шо, шоб* замість *що, щоб*, напр., *'кажете / шо л'убите ме'не / а сам-і лайете // або бат'ко ска'заў / шо буде п-ізно // або мати нака'зала / шоб були дома //*. Цікавою особливістю на рівні синтаксису в говірці села Клинове є широке використання вказівного займенника *ото* в ролі слова-зв'язки в розповідних реченнях, наприклад, *ото так і жили // госу'дарство / ка'зала мати / да'вало по карточках х'л'іба по дв'іс'т'ї грам / а то'д'ї с'тали по п-іўк-іла да'ват' / ото ми наї'лис' то'д'ї //*. За кількісними підрахунками лексема *ото* виявилася найбільш уживаною в досліджуваних текстах, адже вона трапилася в них 74 рази.

На рівні лексики говірку села Клинове репрезентують такі одиниці: *за'в-іска* – фартух, *зв-ірил'н'а* – звіринець, *кухне'н'а* – невелика прибудова до кухні, *ма'жара* – тракторний лафет, *бакла'жани* – помідори, *бак'ша* – баштан, *бол'ім'* – хворіти, *бол'ниц'а* – лікарня, *прит'абурити* – принести щось, незважаючи на труднощі чи абсурдність дії, *'тамочки* – там, *уз'вар* – компот із сухофруктів, *ус'т'ужити* – дуже сильно вдарити, *вошко'лупитис'а* – вовтузитися, щось довго й повільно робити, *ўп'ат'* – знову, *ў'рем'а* – час, *обнако'венії* – звичайний, *'обува* – взуття, *пал'оўник* – холодне кухнєня без вікон, *праз'ничниї* – святковий, *п'рикорен'* – кілок, загострений з одного кінця, здебільшого залізний, до якого чіпляють цеп чи мотузку, припинаючи на них худобу (теля, корову, бика) тощо.

Висновки дослідження. На різних мовних рівнях говірка села Клинове має своєрідну структуру, якою вона споріднена з багатьма іншими південнословобожанськими говірками. Перспективним видається подальше дослідження її синтаксичного рівня, різних тематичних груп лексики для більш докладної характеристики цієї територіальної одиниці.

Як бачимо, „діалектні тексти репрезентують реальне буття мови, склад, функції мовних одиниць, динаміку їх форми і змісту” [6, с. 15]. Тож значення докладно зафіксованих діалектних текстів, зокрема і з території поширення південнословобожанських говірок, важко переоцінити. Одним із найважливіших **перспективних завдань** діалектологів, усіх небайдужих до мови людей є укладання якнайширшої джерельної бази у вигляді зв'язних текстів для подальшого дослідження української діалектної системи, адже

мовлення, що зберігається у свідомості діалектоносія, успадковане ним від попередніх поколінь, у багатьох випадках своєю цінністю не поступається давнім писемним пам'яткам.

Література

1. Аркушин Г. Силенська гуторка / Аркушин Г. – Луцьк : Вежа, 1996. – 168 с.
2. Герман К. Новий важливий здобуток української діалектології / Герман К. // Діалектологічні студії 5 : фонетика, морфологія, словотвір / відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей. – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2005. – С. 354–357.
3. Говірка села Машеве Чорнобильського району. – К. : Довіра, 2003. – Ч. 1 : тексти / уклад. : Ю. І. Бідношия, Л. В. Дика. – 455 с. + іл. ; Ч. 2 : тексти / уклад. : Г. В. Воронич, Л. А. Москаленко, Л. Г. Пономар. – 608 с. : іл. ; Ч. 3 : матеріали до лексичного атласу української мови / уклад. : Ю. І. Бідношия, Г. В. Воронич, Л. В. Дика, Л. А. Москаленко, Л. Г. Пономар. – 226 с. + іл.
4. Говірки історичної Уманщини та суміжних земель : монографія / [Г. Г. Березовська, І. І. Кривошея, Т. М. Тищенко та ін.] ; за ред. Т. М. Тищенко. – Умань : РВЦ «Софія», 2008. – 259 с.
5. Говори української мови : збірник текстів / відп. ред. Т. В. Назарова – К. : Наук. думка, 1977. – 590 с.
6. Гриценко П. Тексти як джерело дослідження українських говірок Румунії : [передм.] / Гриценко П. // Павлюк М. Українські говори Румунії : діалектні тексти / М. Павлюк, І. Робчук. – Канада, 2003. – С. 15.
7. Північно-східна Слобожанщина (Новопсковський, Біловодський, Міловський райони Луганської області) : Матеріали фольклорно-діалектологічних експедицій / упорядники : Магрицька І. В., Семистяга В. Ф., Сікорська З. С., Чернопикий М. Г., Шевцова О. В. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2002. – 256 с.
8. Сабадош І. В. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району / Сабадош І. В. – Ужгород : Ліра, 2008. – 480 с.
9. Українські східнослобожанські говірки : сучасні діалектні тексти : навч. посіб. / упоряд. : К. Д. Глуховцева, В. В. Лєснова, І. О. Ніколаєнко ; за ред. К. Д. Глуховцевої. – Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2011. – 424 с.